

**XALA, ĞALLA, QĀLĀN: DISCUSSING MEDIEVAL TAX TERMS\****Gor Margaryan***Abstract**

The purpose of the study is to explore the origin and meaning of the term խալայ - xala, to identify the peculiarities of its application in the Armenian historical milieu, and to define at least approximately the chronological boundaries when the tax was in use in medieval Armenia. *Xala* became known mostly from epigraphic records of Armenia, where the term is mentioned in the immunity donations, in the instructions and references to the exemption of churches from tax obligations and from taxes, including xala. The paper will address all well-known explanations of the term, along with a comparative analysis with the Georgian historical environment, with the fiscal system of medieval Georgia, and, on the other hand, based on the analysis of source studies and definition of the etymology of the term and the phenomenon, a new definition of the term and answers to the above questions related to xala will be proposed as a hypothesis.

**Keywords:** xala, ğalla, qālān, medieval, tax, Armenia, Chaliphate, Kartli, epigraphic records.

Initially, the term is known in the form xala (conjugated xal[a]ē) from epigraphic records of 1036 (Ani): «...արդ տուաք որմով եւ ծառովք պտղաբերովք ու անպտղովք եւ խոտագետնովք եւ գ. Աւր ջուր ազատ ի խալաւէ (...and gave the walls, and the woods fertile and barren, and three days of water free from xala)», 1267 (Talin) «...զիմ հայրենիք զԹալնայ զինոյ խալէն (...xala on wine from my hometown Talin)» 1273 (Mren), «...եւ պարոն Սահմադիհնս ազատեցի զսուրբ ուխտին Արջվառճոյ այգիքն Մրենն եւ Աւշակն ի խալայ եւ յերրորդ հարկէ (I, lord Sahmadin, have exempted (for the church) the gardens of Mren and Oshakan from xala and the third tax)», 1288-1289 (Mren) «...թողաք զէգեց զինոյ եւ խաղողի խալէն (and left (exempted from taxation) the xala for gardens and wine)», 1336 «որ ինձ բաժին էր հասել զխալինը դալանին (that I obtained as xala (proceeds) from the qalan (from the tribute))» (Tanah at monastery) [1: 20, 111, 116, 130; 2: 48; 3: 80].

Among the studies of the economic life of medieval Armenia, two main trends have emerged to interpret the term. The first theory holds that the xala is a distorted form of the tax term qālān. Other researchers simply state that it is a tax on wine, vineyards, orchards, fields and water. Apparently, the interpretation of khala as a tax on grapes and vineyards was so strong that even the version of the origin of the

---

\* The article was submitted on October 23, 2022. The article was reviewed on November 13, 2022.

term from the Armenian word խաղող - *xağoğ* (grapes) was considered [4: 183]. T. Avdalbegyan explained *xala* as a tax on wine, vineyards and gardens, and he considered that *xala* comes from a distorted form of the taxation term *qālān* (in Arm. *xalan*). This view is reiterated by some researchers of the economic life of medieval Armenia [5: 395; 6: 77-78]. S. Hakobyan confirms Avdalbegyan's version and identifies *khal* with *qalan*, and, also based on the epigraphic record of 1036, he considers *khal* to be a tax for water. However, the author distorts the term by reading *qalan* instead of *xala* in a 1036 donation epigraphic record of Catholicos Petros: "and fruitful and barren trees, and the fields and 3 days of water (released) from *qalan*" (ջուր ազատ ի խալանէ) instead of reading "and trees fruitful and barren, and fields and 3 days of water (released) from *xala*" (ջուր ազատ ի խալաէ) [7: 84, 90].

Manandian offers a different interpretation of this term, and this version is further repeated in the studies by other researchers. Manandyan briefly mentions the *xala*, explaining it as a tax on vineyards, on wine and grapes. It is noted that in the Georgian environment the same tribute is known under the term *kulukhi* (კულუხი). According to Manandyan, *xala* was known in Armenia since the period of the Bagratids Kingdom, which is of course correct, as the first mention of *xala* occurred in the late Bagratids period, but we would like to further precise it by offering the following version: *xala* become known from the late Bagratids period, starting from the first half of the 11th century [8: 282].

*Qālān* as a tax term (as a form of service to the lord) has been known in Armenia and Georgia since the Mongol period (from the first half of the 13th century), as the Armenian chronicler Grigor Aknerc'i mentions: «...իւրեանց հեծելովք գնացին ընդ նոսա ի խալան» (...and went with their cavalry to serve (*xalan*) them (the Mongols)) [9: 11]. Later, under the Mongol rule, the term *qalan* came to mean a tax from the cultivated land and the settled population, or a land grant and a synonym for *kharaj*, although, as I. Petrushevsky rightly observes, the character of the *khalan* remains unclear [10: 382]. In the Georgian historical milieu already in the later Middle Ages, *qalan* (ყალან) is mentioned as a synonym for *begara*. *Kalan* could mean tax in general, as can be seen, for example, from the decrees (*yarliq*) of the Khan of the Golden Horde Timur Qutluğ [11: 5]. According to L. Budagov, this term comes from the Altaic *qālān* with the general meaning of tribute, tax and duty [12: 21].

Our assumption is that the correct interpretation of the term is suggested by the Arabic word *ghalla*. *Ghalla* is translated from Arabic in a general sense as harvest, income from the harvest, proceeds, as a corn/grain/fruits [13: 262], and as a rent of the fields [14: 407]. The collection and taxation of the harvest, that is the gathering of *ghalla*, has further associated *ghalla*-harvest with tribute, and not surprisingly, *ghalla* is further found and acts as a synonym for *kharaj*. Accordingly, the term *kharaj* (land tax, tax), along with synonyms *darība* (tax in general) and *rasm* (tax, levies), is explained by the term *ğalla* [15: 210].

As a confirmation of our theory about the interpretation of xala as ġalla, the presence of the same tax in the Georgian medieval historical milieu is of great help. The study of the meaning of ġalla began as early as in the 19th century. For example, in his early works Marie Brosse writes about ġala as a tax not on crops, without elaboration [16: 48], but in his later works he already explains ġala as a tax on wheat, barley, cotton, among others [17: clxxi]. Ġala in the sense of a tax on the harvest is also explained by Kalantarov in his work, without any clarifications [18: 37]. Ġala was equally interpreted as a tithe from the harvest.

In late medieval Georgia ġala was known as a natural tax, one that was levied on wheat, barley, cotton, i.e. on the harvest. In Medieval Georgia ġala was a tax on grain [19: 24], which was levied at the rate of 1/10 of the harvest [20: 8]. Also note that in the territory of Armenia ġala is mentioned in one Georgian-language inscription as well [21: 56-64].

This is confirmed in the decree of King of Kartli Luarsab I (1527-1556) to the monastery of Sion “...მოვიდა და ისაჯა თქუჴნისა საყდრისა მპყრობელი, კაცი სათნო ღუთისა, ტფილელ მთავარეპისკოპოზი დომენტი, პირველ გამვებულობისა დათარხნობისა სიგელნი მოგუართუნა და აწ ჩუენ კუალად განვაახლედ და შემოგწირეთ და მოგახსენეთ ღალა პურისა და ზამბისა...and a God-pleasing man, the abbot of your monastery, Archbishop Domenti of Tiflis, came and presented the immunity documents given earlier, and we renewed these decrees and gave the Sion monastery a gall from grain and from cotton” [22: 8].

The amount of collection, collection of ġala was not stable in Georgia and largely depended on the natural and climatic conditions of the region. For example, it is known that the gala was levied at the rate of one kodi per one-day plowed area of land.

## Conclusions

- First and foremost, we do not deem it possible to identify xala (խալալ) with qalan (قَالَان, խալան, գալანი) as different forms of the same word or its distorted form. In addition, it is impossible to assert the similarity of the two versions because of the phonetic similarity only, and, most importantly, qalan, a tax obligation known from the Mongol period from the first half of the 13th century, could not be known in the 11th century.

- In the Armenian environment the term xala comes to be known from the early 11th century and continues to exist (be mentioned) in the fiscal system of Armenia until the end of the first half of the 14th century. Later mentions of xala are not known. The area of xala distribution is exclusively eastern Armenia.

- The etymology of the term and the phenomenon of xala should be sought from the Arab environment; xala should be identified with ġalla (غَلَّة); xala implied a tax on the harvest in general. That xala may have been a general term for a tax is evidenced by the fact that xala was also a tax on water, , and nd further in the



## BIBLIOGRAPHY

1. Կոստանեանց Կ., Վիմական տարեգիր, Ս. Պետերբուրգ, 1913 (Kostaneanc K., The Epigraphical Chronicle, Saint Petersburg, 1913, 292p.) (in Armenian):
2. Դիվան հայ վիմագրության, Պ. 1. Անի քաղաք, Կազմ. Ն.Ա. Օրբելի; Պրակի խմբ. Բ.Ն. Առաքելյան, ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1965. (Divan (collection) of Armenian Epigraphy, volume 1, Yerevan, 1965, 138p.) (in Armenian):
3. Դիվան հայ վիմագրության, Պ. 3, Վայոց Ձոր, Եղեգնաձորի և Ազիզբեկովի շրջաններ, Կազմ. Ս.Գ. Բարխուդարյան, Երևան: ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1967 (Divan (collection) of Armenian Epigraphy, volume 3, Yerevan, 1967, 427p.) (in Armenian):
4. Պետրոսյան Ս., Գնունի նախարարական տոհմի և զինու պաշտամունքի շուրջ, Պատմաբանասիրական հանդես, հ. 2-3, 1999, էջ 175-189 (Petrosyan S., About the Nobiliary family Gnouny and the cult of wine, Historical-Philological Journal, N 2-3, 1999, pp. 175-189) (in Armenian):
5. Ավդալբեգյան Թ., Հայագիտական հետազոտություններ, Երևան, 1969, 487 էջ (Avdalbegyan T., Armenological researches, Yerevan, 1969, 487p.) (in Armenian):
6. Ավդալբեգյան Թ., Հաս, սակ ու բաժ, Տեղեկագիր ՀՀՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի, հ. 1, Երևան, 1926, 54 էջ (Avdalbegyan T., Has, sak and baj, Bulletin of the Institute of Art of AS of ASSR, Yerevan, 1926, 54p.) (in Armenian):
7. Հակոբյան Ս., Ֆեոդալական հողային ռենտաները հին և միջնադարյան Հայաստանում, ՀՍՍՌ ԳԱ Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների, 1956, համար 6, էջ 69-90 (Hakobyan S., Feudal Land Rents in Ancient and Medieval Armenia, Bulletin of the Academy of Sciences of the Armenian SSR: Social Sciences, 1956, N 6, pp. 69-90) (in Armenian):
8. Մանանդյան Հ., Քննական տեսություն հայ ժողովրդի պատմության, հ. 3, Երևան, 1952 (Manandyan H., A Critical Historical Review of the Armenian People, Yerevan, 1952, vol.3, 455p.) (in Armenian):
9. Մաղաքիայ աբեղայի պատմութիւն վասն ազգին նետողաց, Ս.Պետերբուրգ, 1870, 64 էջ (The History of the Nation of Archers, Saint Petersburg, 1870, 64p.) (in Armenian):
10. Петрушевский И., Земледелие и аграрные отношения в Иране XIII-XIV веков, Москва-Ленинград, 1960, (Petrushevsky I. Land and Agrarian Relations in Iran in the XIII-XIV Centuries, Moscow-Leningrad, 1960, 492p.) (in Russian).
11. Тарханские ярлыки Тохтамыша, Тимурь-Кутлука и Саадет-Гирея, перепись, перевод и примеч. И. Березын, Казань, 1851 (The Tarkhan Yarlyks of Tokhtamysh, Timur-Kutluk and Saadet-Girei, transcription, translation and comments by I. Berezin, Kazan, 1851, 60p.) (in Russian).
12. Будагов Л., Сравнительный словарь турецко-татарских наречий, со включением употребительнейших слов арабских и персидских и с переводом на русский язык, Санкт-Петербург, Том 2, 1871 (Budagov L., A Comparative Dictionary of Turkish-Tatar Dialects, S. Petersburg, volume 2, 1871, 829p.) (in Russian).
13. Catafago J., An English and Arabic Dictionary, London, Quaritch, 1873, 1105p.
14. Wortabet W., Arabic-English Dictionary, Cairo, al-Muqtafah printing office, Cairo, 1888, 800p.
15. Majid Tarad, Al-mu'jam al-mufasal, Beyrut, Dar al-Kutub 'ilmiya, 1971, volume 16.

16. Brosset M., Rapport sur un voyage archéologique dans la Georgie of dans l'Arménie, St. Pétersbourg, 1849, 58p.
17. Brosset M., Histoire de la Géorgie depuis l'Antiquité jusqu'au XIXe siècle - Introduction et tables des matières, Saint-Pétersbourg, 1858, 324p.
18. Калантаров Г., Крепостное право в Грузии в начале настоящего столетия, Тифлис, 1877 (Kalantarov G., Serfdom in Georgia at the Beginning of the Present Century, Tiflis, 1877, 52p.) (in Russian).
19. Петрушевский И., Очерки по истории феодальных отношений в Азербайджане и Армении в XVI-начале XIX вв., Ленинград, 1949 (Petrushevsky I., Essays on the History of Feudal Relations in Azerbaijan and Armenia in the 16th-early 19th centuries, Leningrad, 1949, 182p.) (in Russian).
20. Пурцеладзе Д., Грузинские церковные гуджары (грамоты), Тифлис, 1881 (Purtzeladze D., Georgian Church Gujars, Tiflis, 1881, 154p.) (in Russian).
21. Մուրադյան Պ., Կոշի վրացերեն արձանագրությունների շուրջը, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1974, հմր 11, էջ 56-64 (Muradyan P., About the Georgian inscriptions of Kosh, Herald of the Social Sciences, N 11, pp. 56-64) (in Armenian).
22. Акты собранные Кавказскою археологическою комиссиею, т. 1, ред. А. Берже, Тифлис, 1866 (Acts collected by the Caucasian Archaeological Commission, vol. 1, Tiflis, 1866, 827p.) (in Russian).

**Gor Margaryan**

Institute of Oriental Studies of NAS RA,  
Yerevan State University, Faculty of History  
gor\_margaryan@mail.ru

**ORCID: 0000-0002-4675-8963**

**«ԽԱԼԱ, ԴԱԼԼԱ, ԽԱԼԱՆ» ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ՀԱՐԿԱՆՈՒՆՆԵՐԻ  
ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ**

*Գոռ Մարգարյան*

**Բանալի բառեր՝** Խալա, դալլա, խալան, միջնադարյան, հարկեր, Հայաստան, խալիֆայություն, Քարթլի, վիմագիր արձանագրություններ:

Հոդվածի շրջանակներում փորձ է կատարվում ստուգաբանել Հայաստանում զարգացած միջնադարում գանձվող խալա(յ) հարկատեսակի ծագումը, կիրառությունը և բացատրել գանձման մեխանիզմները: Սակավ հայտնի այս հարկատեսակը պատմությանը ծանոթ է վիմագիր արձանագրություններից և հետազոտողների կողմից տարբեր մեկնաբանությունների առիթ է տվել, նույնացվել է հնչողությամբ նման այլ հարկատեսակների հետ կամ ներկայացվել են դրա մոտավոր կիրառությունը և հարկման օբյեկտները: Արաբական տիրապետության շրջանից հայտնի և միջնադարյան Վրաստանում կիրառություն գտած դալա հարկի զուգահեռ ներկայացմամբ ու ստուգաբանությամբ փորձ է կատար-

վում բացահայտել այս հարկի իրական բնույթը և տեսակը հայկական միջավայրում՝ քննելով նախկինում հայտնված տեսակետները և ստուգաբանությունների անհամապատասխանությունները և անճշտությունները: Հոդվածում որպես եզրակացություն առաջ է քաշվում այն թեզը, որ հայկական միջավայրում 11-14-րդ դարերում հայտնի դարձած խալան ծագում է արաբական ղալա ձևից, կիրառությամբ և նշանակությամբ մոտ է վրացական ղալա հարկանվանը, և կասկածելի ու թյուր է այն տեսակետը, երբ խալան նույնացվում է մոնղոլական շրջանից հայտնի կալան/խալան հարկանվան հետ: